

خاور میانه

از فروپاشی تا نظم یابی

محمد ایوب

ترجمه:

مهدی زیبائی

سجاد بهرامی مقدم

سرشناسه: ایوب، محمد

عنوان و نام پدیدآور: خاورمیانه: از فروپاشی تا نظم‌یابی، نویسنده ایوب، محمد

مشخصات نشر: تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: ۱۷۲ص

فروست: علوم سیاسی؛ ۱۷۱، سیاست؛ ۵۷

شابک: 978-600-5282-85-6

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبای مختصر.

یادداشت: فهرست‌نویسی کامل این اثر در نشانی: <http://opac.nliai.ir> قابل دسترسی است.

یادداشت: کتابنامه.

شناسه افزوده: زیبایی، مهدی، ۱۳۵۷ - مترجم

شناسه افزوده: بهرامی مقدم، سجاد، ۱۳۶۱ - مترجم

شناسه افزوده: پژوهشکده مطالعات راهبردی.

شماره کتابشناسی ملی: ۳۸۰۹۲۷۳

خاورمیانه: از فروپاشی تا نظم‌یابی

نویسندگان: محمد ایوب،

مترجم‌ها: مهدی زیبایی، سجاد بهرامی مقدم

ناشر: پژوهشکده مطالعات راهبردی

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۴

تیراژ: ۱۵۰۰

چاپ و صحافی: کامیاب

قیمت: ۸۵،۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۲۸۲-۸۵-۶

تهران خیابان کریم‌خان زند، خیابان آبان جنوبی، خیابان رودسر

شرقی، شماره ۷ - صندوق پستی: ۱۴۱۵۵-۵۱۸۹

دورنگار: ۸۸ ۸۹ ۶۵ ۶۱

تلفن: ۸۸ ۹۱ ۳۸ ۳۰

تلفکس انتشارات: ۸۸ ۸۰ ۲۴ ۷۶ روابط عمومی: ۸۸ ۸۰ ۲۴ ۷۷

کلیه حقوق برای پژوهشکده مطالعات راهبردی محفوظ است.

پژوهشکده مطالعات راهبردی

فهرست مطالب

۷		سیاس گزاری
۹		سخن مترجمان
۱۵		فصل اول: پس از بهار عربی
۲۵		فصل دوم: چالش اسلام گزاری
۵۱		فصل سوم: بن بست در فلسطین
۷۳		فصل چهارم: رقابت های جهانی و منطقه ای
۱۰۳		فصل پنجم: ایران و «چالش هسته ای»
۱۲۹		فصل ششم: فروپاشی درونی خاورمیانه
۱۴۵		سخن پایانی
۱۵۵		مطالعه بیشتر
۱۶۱		یادداشت ها

مقدمه مترجمان

در عرصه روابط بین الملل انقلاب‌ها نقاط عطفی هستند که باعث ایجاد تغییر و تحولات عدیده در دو سطح ملی و فراملی می‌گردند. انقلاب‌های اخیر خاورمیانه نیز از این امر مستثنی نبوده و ضمن تأثیرگذاری بر قلمرو سیاست در حوزه داخلی، روابط بین الملل منطقه را نیز دستخوش تغییر نموده و با گسترش درگیری‌ها خاورمیانه را در آستانه جنگی بزرگ قرار داده است. این انقلاب‌ها که برخی آنها را موج سوم دموکراسی در روابط بین الملل می‌خوانند ضمن ایجاد دومینوی ناآرامی در منطقه باعث فروپاشی جمهوری‌های پست پوپولیستی اقتدارگرا و آغاز فصلی نوین در دفتر نظام‌های نوپاتریمونیال خاورمیانه گردید. به طور کلی بروز ناآرامی‌های مورد بحث گسترده دلایل متعددی داشت، بر این اساس تفاسیر مختلف و بعضاً متناقضی برای توجیه این انفجار منطقه‌ای و تبیین نظری آن ارائه گردیده است. به عبارت دیگر پایگاه نظری مفسرین در تحلیل و یادداشت‌های ارائه شده توسط ایشان نقشی تأثیرگذار داشته و این تفاوت در عناوینی که با آنها از وقایع مورد بحث نام برده می‌شود نظیر بیداری اسلامی، بهار عربی، بیداری عربی و... کاملاً آشکار است.

با آن که برخی دیدگاه‌ها از زوایای نظری متفاوت به این وقایع می‌نگرند اما با عنوانی واحد از این حوادث نام می‌برند. جنبش‌ها و نهادهای اسلامی فعال در منطقه خاورمیانه وقایع مورد بحث را ادامه روند عدالت‌طلبی اسلامی می‌خوانند

و آن را تقابل با نظم حاکم در دو سطح ملی و فراملی برمی‌شمارند. در طرف دیگر طیف جریان نومحافظه‌کاری فعال در عرصه سیاست ایالات متحده قیام‌های عربی را متأثر از سیاست‌های ایران نسبت به امریکا در منطقه می‌داند و سعی دارد با خطرناک جلوه دادن آنها برای منافع امریکا و برجسته نمودن نتایج منفی آن برای متحدان منطقه‌ای این کشور زمینه را برای مقابله و متوقف نمودن آنها فراهم نماید. طنز مسئله اینجاست که دو گروه یاد شده به رغم برخورداری از بینش و جهان‌بینی کاملاً متفاوت، نا آرامی‌های اخیر را بیداری اسلامی یا بیداری عربی می‌خوانند.

صرف نظر از عناوینی که با آنها از ناآرامی‌های عربی نام برده می‌شود، قیام‌های مورد بحث دارای دو بعد درونی و بیرونی می‌باشد که این دو سطح در نهایت با یکدیگر تلاقی یافته و منجر به فروپاشی چند نظام سیاسی در خاورمیانه گردید.

با آن که دومینوی قیام‌های عربی از اواخر سال ۲۰۱۰ میلادی سراسر منطقه خاورمیانه را در برگرفت لیکن این قیام‌ها در نهایت منجر به سرنوینی نظام سیاسی در جمهوری‌های تونس، مصر، لیبی و یمن، بروز جنگ داخلی در سوریه و سرکوب تظاهرات آرام مردمان بحرین گردید. در جریان ناآرامی‌های مورد بحث نظام‌های جمهوری نسبت به نظام‌های پادشاهی شکننده‌تر نشان دادند و پیروزی انقلاب در نظام‌های جمهوری یاد شده تأییدی بر این ادعا می‌باشد. به طور کلی نظام‌های پادشاهی عرب که اکثر آنها در حاشیه جنوبی منطقه خلیج فارس قرار دارند یا به پشتوانه ذخایر غنی نفت و گاز و یا تغییر حکومت یا انحلال پارلمان موج ناآرامی‌های مورد بحث را مدیریت نمودند و در صحت کامل آن را پشت سر گذاشتند. در جمهوری‌های عربی وضعیت تا اندازه‌ای متفاوت بود. در کشورهایی که نهادهای بروکراتیک خودمختار بودند و

نسبت به پادشاه- رئیس‌جمهور استقلال داشتند نظیر تونس و مصر نخبگان دولتی توانستند در ازای حفظ خود، پادشاه را قربانی کنند. در این کشورها نهاد دولت با بروز انقلاب از بین نرفت و نخبگان پیشین به سرعت به بازسازی سلطه مجدد خود پرداختند.

در بعد داخلی فساد گسترده ساختارهای اداری، ناکارآمدی دولت، فقدان آزادی‌های سیاسی - اجتماعی، عدم وجود رابطه مناسب میان دولت و طبقه اجتماعی متوسط، فقدان سرمایه‌داری ملی برای حرکت چرخ توسعه اقتصادی و بی‌توجهی دولت به ریشه‌های فرهنگی و مذهبی مردم در نهایت موجب فراهم شدن زمینه برای انفجار اجتماعی و شکل‌گیری ائتلاف اجتماعی برای سرنگونی نظام‌های حکومتی گردید. در این بین وجود تکنولوژی‌های نوین چون شبکه‌های ارتباطی اینترنتی، تلفن‌های همراه و تلویزیون‌های ماهواره‌ای در برقراری ارتباط بین توده‌های معترض و نخبگان سیاسی بی‌تأثیر نبود. استفاده از ابزارهای یاد شده در روند پیروزی انقلاب‌های مورد بحث نشان دهنده نقش گسترده تکنولوژی در تغییر و تحولات عرصه سیاسی است که در نگرش متفکران جامعه‌شناسی تاریخی روابط بین‌الملل از جایگاه قبل ملاحظه‌ای برخوردار است.

در بعد خارجی دخالت غرب و به ویژه ایالات متحده در نظام سیاسی کشورهای خاورمیانه، حمایت همه‌جانبه آمریکا از رژیم صهیونیستی و ارتباط بسیار نزدیک حاکمان کشورهای عربی با ایالات متحده تا اندازه زیادی موجب بی‌اعتباری نظام‌های سیاسی در این کشورها گردیده و این امر در کنار عوامل داخلی مورد اشاره در بالا زمینه فروپاشی نظام سیاسی جمهوری را در منطقه فراهم نمود.

قیام‌های اخیر عربی و اثرات جانبی آنها نظیر تضعیف نهاد دولت، گسترش فرقه‌گرایی، شکل‌گیری سازمان‌های تروریستی جدید در منطقه عراق و شام در

کنار سایر موضوعاتی که خاورمیانه در طول چند سال اخیر دست به گریبان بوده است به طور مثال مسئله فلسطین، برنامه هسته‌ای ایران، خیزش جریان‌های بنیادگرای اسلامی و ... خاورمیانه را در وضعیت خطرناکی قرار داده است. این روند با گذشت زمان گسترش یافته و خاورمیانه را در آستانه انفجار بزرگی قرار داده است که ابعاد آن صرفاً به دولت‌های منطقه‌ای محدود نمی‌شود بلکه دامنه آن قدرت‌های بین‌المللی را نیز در بر می‌گیرد چنانچه جنگ داخلی سوریه و نزاع داخلی یمن آینده‌ای از تقابل دو گروه متخاصم در دو سطح منطقه‌ای و بین‌المللی می‌باشد.

کتاب حاضر ترجمه آخرین اثر محمد ایوب استاد ممتاز رشته روابط بین‌الملل در دانشگاه ایالتی میشیگان است. ایوب از اساتید برجسته و صاحب نام در رشته روابط بین‌الملل می‌باشد که به واسطه آثارش در حوزه‌های ژئوپلیتیک، مسائل امنیتی جهان سوم، اسلام سیاسی و واقع‌گرایی فرودستان اشتها دارد. وی از جمله متفکران فعال در حوزه روابط بین‌الملل است که به دلیل ریشه‌های جهان‌سومی خود همواره در زمینه توجه به مشکلات جهان سوم به طور عام و خاورمیانه و جهان اسلام به طور خاص اهتمام ورزیده و این حوزه از دغدغه‌های اصلی وی به شمار می‌رود. با توجه به آشنایی مترجمان با مختصات فکری و آثار پرفسور ایوب در حوزه روابط بین‌الملل به نظر می‌رسد این کتاب از منظر معرفی ابعاد شخصیت علمی وی به خوانندگان ایرانی اثری جامع و در برگیرنده زوایای مختلف پژوهشی وی باشد.

در این کتاب که اولین اثر ایوب است که به زبان فارسی ترجمه می‌شود موضوعات عمده خاورمیانه در پرتو قیام‌های عربی و تأثیر این قیام‌ها بر نظم منطقه‌ای خاورمیانه مورد بررسی قرار می‌گیرد. به‌رغم تعداد صفحات اندک نوشتار موجود این اثر تنها کتاب نگاشته شده در خصوص ناآرامی‌های عربی

می‌باشد که به ابعاد منطقه‌ای قیام‌های مورد بحث می‌پردازد. به عبارت دیگر این کتاب روابط بین‌الملل خاورمیانه را هر چند به صورت موجز پس از انقلاب‌های عربی تبیین و خطرات احتمالی ناشی از این ناآرامی‌ها را با نگاهی محتاطانه برای خواننده تصویر می‌کند. اثر حاضر متشکل از ۶ مقاله کوتاه می‌باشد که نویسنده سعی نموده شرایط بحرانی خاورمیانه را تا لحظه انتشار کتاب از منظر ژئوپلیتیکی و در بستری تاریخی تبیین نماید. به رغم تلاش مولف برای دنبال نمودن استقلال فکری در فضای دانشگاهی ایالات متحده و اشاره به نقش لابی صهیونیست‌ها در عرصه سیاست‌گذاری امریکا که از نقاط قوت کتاب حاضر محسوب می‌شود. شایان ذکر است وی در این اثر هیچ‌گونه اشاره‌ای به تأثیر عوامل اقتصادی و اجتماعی در بروز ناآرامی‌ها و تأثیر آنها بر نقش منطقه‌ای انقلاب‌های عربی ندارد که این نکته می‌تواند به عنوان نقطه ضعف این اثر شناخته شود.

در مجموع ریزبینی و دقت بالای این کتاب در واکاوی قیام‌های عربی در بستر روابط بین‌الملل منطقه، خلأ آثار مفید در زبان فارسی که از منظر یاد شده موج انقلاب‌های اخیر را تبیین نماید و نیاز جامعه علمی کشور مترجمان را به ترجمه این کتاب سوق داد. در ترجمه این اثر تلاش شده تا ضمن انتقال دقیق مباحث از ترجمه ثقیل و تحت‌اللفظی پرهیز و متن روانی مهیا گردد. بدیهی است مترجمان در بسیاری از موارد با نویسنده کتاب هم‌عقیده نیستند و ترجمه مباحث نشان دهنده تأیید آنها نیست و صرفاً از باب امانتداری و انعکاس نظرات مولف تغییری در کلیت کتاب صورت نگرفته است. مطالعه این کتاب برای دانشجویان مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری رشته‌های علوم سیاسی، روابط بین‌الملل، جغرافیای سیاسی و مطالعات منطقه‌ای و همچنین کلیه محققان و علاقمندان به سیاست و تاریخ خاورمیانه مفید می‌باشد.

مترجمان در پایان بر خود لازم می‌دانند از آقای دکتر یزدان‌فام معاون محترم پژوهشی پژوهشکده مطالعات راهبردی و سایر مسئولان ذی‌ربط که زحمات مرتبط با انتشار این اثر را تقبل نمودند، قدردانی نمایند.

مهدی زیبایی

سجاد بهرامی مقدم

فروردین ۱۳۹۴

www.ketab.ir